

Nanny Hedqvists barndomsminnen från Rönna i Härnevi

Förord

Nanny Hedqvist föddes 1904 i Rönna by i Härnevi socken. Sina barndomsår tillbringade hon på föräldrarnas gård i byn och det är dessa år som skildringen omfattar. Sonen Lars Hedqvist berättar följande om sin mors skrivande:

De sista två åren av sitt liv vårdades Nanny på sanatorium för tbc. När hon avled i mars 1953 var hon 48 år gammal. År 1952 läste hon en barndomsskildring av Elsa Nyblom, "Min barndom". Hon fick då idén att själv skriva något liknande men vilka ambitioner hon hade med ett sådant projekt är inte lätt att veta. Men en viktig anledning var nog att hon ville göra vistelsen på sjukhuset så meningsfull som möjligt. Vi barn hade nog inte klart för oss att hon ägnade en stor del av sin tid åt skrivande. Förutom dagböckerna, som omfattar omkring femtonhundra sidor, fanns där en hel del noveller och kåserier. En del av dessa fick hon publicerade. Hon började skri-

va i en enkel anteckningsbok där bladen inte var nämnvärt större än en sida i en pocketbok av idag. Barndomsskildringen kallade hon "Det första decenniet". Den beskriver hennes första år på Rönna och vad hon närmare femtio år senare kunde dra sig till minnes av sin familj och människorna där.

I årsboken Uppland publiceras nu delar av de omfattande minnena i redigerad form.¹ Texten har hämtats från Nanny Hedqvists båda barndomsskildringar och vissa avsnitt har uteslutits bland annat om missionsföreningens verksamhet där Nannys far riksdagsman C. E. Johansson var drivande.

Rönna är en typisk uppländsk radby belägen i västra delen av den lilla socknen Härnevi, som noga räknat endast har fem byar. Rönna var vid laga skiftet år 1852 uppdelat på nio delägare. Flera gårdar flyttade då ut och bildade en separat

liten gårdsklunga – övre Rönna. De gårdar som blev kvar på bytomten kom efter skiftet att slås samman så att när Nanny växte upp i början av 1900-talet fanns bara två brukningsenheter kvar nere i byn. Den gård som Nanny växte upp på bestod vid sekelskiftet 1900 av 37 hektar åker och lika mycket skog. Storleksmässigt tillhörde den ett skikt av större bondejordbruk. Det jordbruk som Nanny skildrar är omfattande, med flera anställda som pigor och drängar samt statfolk.

Över barndomen vilar i allmänhet ett minnenas ljus och Nanny beskriver glada upptåg och ivrig verksamhetslust, men hon drar sig inte för att återge även mörka sidor som till exempel skolbarnens utsatt-het för auktoritära lärare. Hon skildrar också den fattigdom som inte minst anställda och dagsverksfolk levde under vid denna tid. Det är ett omfattande arbetsliv som beskrivs liksom ett stort galleri av människor, på ett eller annat sätt knutna till gården. Brölloppen avlöste varandra bland den stora skaran av systrar, julhelgerna strålade magiskt. Men allestädes närvarande var sjukdomar och farsoter och i Rönna fanns ett sjukhem inrättat för den berömda inköplingsläkaren Ernst Westerlunds verksamhet. Tuberkulosen var med all rätt fruktad inte minst på grund av att en av smittvägarna gick från nötkreatur till människor. Nanny skildrar en av systrarnas långa fruktlösa kamp mot sjukdomen som slutligen också tog hennes eget liv.

Nannys föräldrar sålde gården i

Rönna vid slutet av första världskriget. Då var Nannys systrar redan gifta och några av dem bodde på gårdar runt om i bygden. En av Nannys syskonbarn är Karin Lindholm i Rotbrunna, Härnevi som tillsammans med Lars Hedqvist bidragit till att publiceringen gjorts möjlig.

Irène A. Flygare (red)

OM HÄRNEVI OCH RÖNNA I BÖRJAN AV SEKLET

Av Nanny Hedqvist

Mina tidigaste minnen

Den dagen jag föddes höll dom på att cementera vagnslidret. Arbetet hann bli färdigt och cementen hård innan jag slutgiltigt gjorde min entré, ty fast jag kom som nummer tio i syskonskaran var det denna gång en ovanligt svår förlossning. Det förklarades med att mamma råkade bryta ett ben i femte månaden och blev sängliggande sedan i de fyra följande. Tant Hildur som tagit emot de flesta av oss var beredd att ringa efter doktorn, men till slut ordnade det sig hans hjälp förutan. Men huset befann sig i uppror och min syster Britta som då fyllt tre år fick

springa ute hela dagen. Hon var på väg in i vagnslidret, men hann bara sätta en fot i den mjuka cementen då hon blev utlyft av en av drängarna. Men det där lilla fotavtrycket fick stelna och har det inte blivit utplånat de allra sista åren så finns det kvar än idag.

Jag är alltså yngst av tio syskon, därav – hör och häpna – nio sysstrar och en bror. Först kom det fem flickor i rad och så äntligen pojken. Efter honom en flicka igen, men hon dog vid två års ålder långt innan jag var född. Sen blev det tre flickor till. Det gjorde att syskonskaran blev så att säga uppdelad i två grupper, ty i åren mellan tio och tjugio år är ålderskillnaden så pass markerad. Vi tre yngsta kallades därför alltid för "småflickorna", medan de fem äldre redan hade långa kjolar och uppsatt hår och fästmän, det senare mera inofficiellt. Jag minns att de stora flickorna hade gjort en utflykt en kväll till en vacker glänta i skogen som kallades "Gröna salongerna". Här drack dom kaffe och lekte ringlekar tillsammans med några manliga kamrater, och Jenny, den äldsta av "småflickorna", hade fått nådigt tillstånd att få vara med. Så kom Britta och jag dragande och förstörde nöjet för Jenny, ty hon blev tillsagd att ta hand om oss och gå hem. Det var en svår missräkning vi beredde henne nu då hon äntligen fått tillåtelse att vara med de stora.

Jag kan ej med säkerhet säga vad som var mitt allra första minne, men att mitt minne sträcker sig långt tillbaka som till

två-årsåldern vet jag med bestämdhet därför att jag har en mycket klar bild av mormor och hon dog innan jag ännu fyllt tre år. Mormor var en stilla och blid kvinna, som spred en atmosfär av godhet och lugn omkring sig. Raka motsatsen till mamma, som ständigt hade bråttom i sitt stora hushåll och sällan hade tid med oss. Mormor bodde i ett rum i flygeln, i dagligt tal kallad "Lilla byggningen", och där var det alltid roligt att få vara, att få sitta i mormors knä och få se på alla hennes saker. På byrån stod den gröna spegeln med grönt glas och på lådan låg morfars snusdosa som hade formen av en igelkott med lock av silver på undersidan där morfars namn stod ingraverat. På vardera sidan av spegeln stod en vas av mattslipat glas med veckad kant upptill och ett motiv av penséer målat på sidan. Båda var fyllda med sjögräs. Ovanför soffan hängde en förstoring av far och mor med de sex äldsta barnen samt mormor som satt i mitten. Hon hade en svart spetsmössa på huvudet. Den hade hon alltid då hon ville vara fin. Den roligaste saken nere hos mormor var en tingest av trä i form av en äggkopp med ett handtag under. Kring handtaget var bundet ett halvmeterlångt snöre som var fäst med andra ändan vid ett ägg av trä. Så gällde det att hålla i handtaget, kasta upp ägget i luften och fånga det i äggkoppen. Det var svårt men med litet övning gick det bättre och vi hade stort nöje av den där saken varje gång vi var nere hos mormor.

Mangårdsbyggnaden där Nanny växte upp.

En dag kom mamma och sade till Britta och mig att vi skulle gå ner till mormor men att vi måste var tysta och stilla och inte prata. När vi kom in i kammaren låg mormor i den gustavianska sängen med flera kuddar under huvudet och bredvid satt moster Tilda och moster Lovisa och torkade mormor i pannan med en stor näsduk. Moster Tilda och moster Lovisa var inte alls våra mostrar. Vi var inte alls släkt men alla äldre kvin-

nor kallades moster lika väl som vi sade farbror till äldre herrar. Mormor hade i en vit huvudduk knuten under hakan. Hon blundade som om hon sov och svetten trängde oavbrutet fram i pannan.

Sedan minns jag ingenting annat förrän en svart likvagn körde fram till stora trappan. Det låg hackat granris över hela gården och huset var fullt av folk. Och sedan var inte mormor kvar hos oss längre. Jag kan inte minnas att jag fann det hela

på minsta sätt underligt. Det var bara ett faktum som man accepterade utan att reflektera.

Sedan fick moster Tilda flytta in i mormors kammare. Moster Tilda hade förut bott i sin stuga men den var dålig och låg litet avsides och moster Tilda var gammal. Därför fick hon nu bo framme vid gården där hon kunde få litet tillsyn varje dag. Man måste säga att det var beundransvärt av mina föräldrar, särskilt av mamma som fick ha det mesta besväret med att ha ansvar för en gammal människa. Men för mamma existerade inte begreppet besvär. Hennes gästfrihet och hjälpsamhet var obegränsad. Någon hyra hade det aldrig varit tal om. Men det stannade inte bara vid fri bostad. Moster Tilda fick fri mat också, tre mål om dagen och kaffe däremellan. Då det var kallt eller regnigt eller halt väglag på gården fick vi gå ner i kammaren med maten, men annars gick moster Tilda själv upp i köket. Då satt hon ofta kvar i kökssoffan med sin stickstrumpa om eftermiddagarna. Att sticka täcken var hon också fin på så det hjälpte hon ofta till med.

Moster Tilda var en intressant person ty hon hade ett förflutet. För det första gick hon på kryckor, emedan hon var lam i båda benen. Det hade hon varit i så gott som hela sitt liv. Det sades att hon fått ett slaganfall vid tre års ålder. Hon hade aldrig varit gift, men trots detta och trots lamheten hade hon fått två barn. Det sista framfödde hon i löndom och dränkte i

en brunn. För detta satt hon i fem år på spinnhuset.

I sin ungdom hade hon säkert varit en vacker kvinna. Det kunde man än idag se spår av i hennes markanta profil med den kraftiga örnnäsan. Inte heller hade hon behövt sitta ensam, handikappad av sitt lyte. Hon berättade själv att hon kunde gå miltals på sina kryckor om lördagskvällarna för att få vara med på danstillställningar och att hon till och med kunde följa med i dansen ibland om det var en stark kavaljer som förde. Moster Tilda hade blott nödtorftigt lärt sig att läsa. Skriva kunde hon inte alls. Därför beredde det henne stort nöje då vi läste högt för henne ur våra söndagsskoltidningar och jultidningar. Ibland hjälpte vi henne städa. Då kunde det hända att vi fick kaffe ur hennes höga koppar med bruna rosor på. Kaffet var kokat i kakelugnen. Då vill jag lova att det kändes festligt. Det gjorde det för resten alltid i moster Tildas sällskap ty hon hade humor och kurage.

Moster Lovisa hade sin bostad i en kammare ovanpå statbyggningen. För henne kände vi aldrig samma tillgivenhet som för moster Tilda, ty hon saknade fullständigt humor och var smilande och falsk, och sådant känner barn instinktivt. Moster Lovisa hade heller aldrig varit gift men hade en vuxen dotter, som var mycket fin. Hon hette Erika och hade varit i Finland och utbildat sig till fotograf. Hon etablerade sedan egen fotoateljé i Hagalund.

Gäster vid någon av systerarnas bröllop i Rönna.

Då Erika kom hem och hälsade på var det som en fläkt från Den stora fina världen. Jag vet ej vad hon hade för påbrå på fädernet men förmodligen var det något förnämt för på mödernet var likheten inte direkt slående.

Även moster Lovisa hade samma förnämliga hyresvillkor som moster Tilda fast med den skillnaden att hon hade eget hus-håll. En stor del av sovlet kom dock genom mammas försorg från våra källare och vist-husbodar. Det var den tidens åldringsvård.

Arbete och yrkesfolk på gården

Flera olika slag av yrkesmänniskor drog under året in på gården och utövade sitt hantverk. Höst och vår kom Regina och sydde våra klänningar. Då apterades nedre gästrummet till syateljé och de hemvävda tygpäckarna togs ned och klipptes upp till klänningar, blusar och kjolar. De stora flickorna hade Allers mönstertidning och ur den valde dom sina modeller, var och en efter sin personliga smak. Sista sidan i tidningen hette Barngarderoben och där kunde vi flickor hängivet förälska oss i någon modell. Någon enstaka gång kunde det hända att det blev den också, men vanligtvis hade mamma bestämt sig för någon annan. Ibland kunde vi få hålla oss inne hela dagarna för att prova. Då fick vi dra ur träckeltrådarna och plocka knappnålar från golvet och hålla undan skräp. Det var inget roligt alls.

Till omväxling med Regina, fast inte så ofta som hon, kom fröken Aronsson och sydde våra kappor. Hon var mycket noga med att framhålla att hon var kappmänniska, något som var avgjort förmer än klänningsmänniska enligt hennes uppfattning. Fröken Aronsson var låghalt och kunde tala engelska, ty hon hade varit i Amerika. Hon trampade symaskinen och sjöng frälsningssånger och de båda konstarterna lät sig utomordentligt väl förena.

Så var det sadelmakaren som kom och gjorde nya seldon och reparerade de

gamla. Då han kom låg materialet i en hög på golvet men allteftersom arbetet fortsked hängde svarta, blankputsade åkselar och arbetsseklar i prydliga rader runt väggarna.

Sen hade vi tapetseraren, gubben Ekrot, som fnös och frustade som en säl bara han sade någonting. Hans arbete var ganska omfattande. Han klädde om möbler, lade på korkmattor, satte upp gardiner och gjorde madrasser och kuddar. Ibland skulle det vara krollsprint i madrasserna. Den levererades i långa flätor som vi kunde få hjälpa honom med att reda ut. Han fäste ändan av flätan i en stor järnkrok på väggen och löste upp och redde ut länkarna. Det dammade men var ett roligt arbete. En gång gjorde han en docksoffa åt oss. Den var helt stoppad, klädd med rött tyg och mycket vacker.

Så var det en yrkesgren som numera inte praktiseras av enskild man nämligen cigarmakarens. Han kom och tillverkade stora, enligt pappas försäkningar utsökt förnämliga cigarrer. Och stora partier i taget. Pappa rökte blott vid högtidliga tillfällen, men högtidliga tillfällen var det gott om och då gick det åt många cigarrer att bjuda gäster på. Cigarrgubben hette Johansson och var en tråkig typ. Han var höggradigt närsynt men hade inga glasögon. Varje morgon när han kom ner till frukosten lade han näsan över bordet och sa: "Ere göt ida? Havegyn?" Det där blev ett ordstäv bland oss sedan. Men det var roligt att se när han rullade cigarrerna. De

stora tobaksbladen kom hem pressade på varandra i stora sjok. Dessa blöttes och behandlades på olika sätt innan de med hans konstförfarna händer formades till exakt likadana cigarrer som sattes i ett ställ att torka. Alla var glada när cigarrgubben reste.

I en bod på gården hade vi mangel. En stor tung sak, fylld med stora stenblock för att linnet skulle bli blankt och slätt och det var egentligen ett arbete för karlar att dra den, en på var sida. Men sådant hade aldrig några karlar tid med, det förblev fruntimmersgöra. Alla byns hushåll kom och manglade hos oss, men det var aldrig tal om någon betalning. Det var ingen som frågade oss men alla blev bjudna på kaffe. Ibland fick dom hjälp att dra också. På hösten då hushållets behov av krusbär och vinbär var tillgodosett bjöd mamma hem långa rader av folk att plocka ren buskarna. Vi fick hjälpa till med det också och då gummorna hade sina korgar fulla fick dom kaffe. Bland dom som fick plocka var även granngårdens statarfruar och det förvånar mig att inte grannsämjan tog skada av det, för några tendenser i den vägen märktes aldrig. Likaså var det till oss granngårdens arbetare gick när dom ville låna telefon. Ingen fann något konstigt i det. Det var självklart.

Vi fick tidigt börja lära oss arbeta. Redan innan man börjat skolan hade man en hel del sysslor på sin lott. Särskilt sommartid var det gott om arbete. Förutom att plocka bär skulle vi skyffla och

kratta gårdspanen och trädgårdsgångarna, gå ut på gårderna med kaffe till folket, göra rent i hönshuset varje vecka, rensa grönsakslandet och gallra rovarna. Det senare var något fruktansvärt tråkigt. De långa raderna av rovor tedde sig ändlösa. Man såg inte slutet på dem. Och vanligtvis var det hett så man försmäktade. Inte gick det att maska heller ty det var alltid vuxna med som såg till att man inte slarvade eller latade sig. Då var det litet roligare att räfsa diken. En karl gick före och slog med en lie och sedan fick man räfsa ihop gräs och blomster i högar så stora som man orkade göra dem.

Men det roligaste i lantbruket var att köra dynga och det fick jag vara med om första gången då jag var åtta år. Jag fick mig tilldelad en pålitlig märr som kallades "mormor". Hennes rätta namn var "Lärkan"; mormorsvärdigheten hade hon uppnått genom åren och det hade hon all heder av. Mormor hittade vägen från ladugårdens gödselhög ut till fället som skulle ha dess näring. Jag behövde egentligen bara hålla i tömmarna och följa med.

Till det medelmåttigt nöjsamma hörde potatisplockningen som vi heller aldrig slapp undan. Något roligare än rovgallringen var det likväl ty dels var det något rörligare därigenom att man skulle flytta och tömma hinkarna, dels var det så mycket folk med i arbetslaget att det blev litet glatt sällskapsliv på samma gång.

På den tiden kombinerades nytta med

nöje mycket mera än nu. Jag tänker då närmast på storbyken. Tvätten utfördes av jungfrun, någon lejd tvättgumma samt en eller flera av "Stora flickorna". Men då kvällen kom och själva byken skulle gå av stapeln sköttes denna alltid av flickorna ensamman. Det var ett tidsödande men ingalunda drygt arbete. De två bykgrytorna fylldes med lut som fick koka upp och då luten kokade hälldes den över i de stora karen, i vilka de rentvättade kläderna låg packade. Ny lut östes i grytorna, fick koka upp och östes i karen på samma sätt. Men dessförinnan hade den första luten tappats från karet ner i en balja för att då grytan var tom lämpas över i den för nytt uppkok. Så skulle det gå en cirkelgång om åtta á tio gånger och det kunde ta flera timmar i anspråk. Men innan dess hade underrättelsetjänsten fungerat och flickorna hade sina respektive boyfriends i god tid väntande på tvättstugetrappan. Och så blev det kaffefest och muntration. Varje gång den heta luten östes utvecklade den en intensiv imma som lade sig som en dimridå över allting. Detta utnyttjades helt visst av ungdomarna på samma sätt som det plägas av förälskade ungdomar i en järnvägstunnel.

Ungefär en gång i månaden kom kontrollassistenten. Han hette farbror Bergstrand och hans uppgift var att undersöka mjölkens fetthalt hos de olika korna och föra journal över var och en. På det sättet kunde pappa gallra ut de sämsta

korna och ersätta dem med sådana som lämnade fetare mjölk. Vi barn var glada då farbror Bergstrand kom. Han hade svart pipskägg, delade ut karameller och berättade roliga historier. Ett par dagar i taget stannade han varje gång och det blev också extra besvär i hushållet, ty fast hans arbetsplats var ladugården tilläts han inte äta i köket utan det skulle dukas i salen och bjudas på litet extra mat. Och det onödiga fjäsket fick väl mamma skylta sig själv för. Farbror Bergstrand slutade så småningom och det kom en ny kontrollassistent. Han fick ha sitt högkvarter hos oss, ett rum som ständigt stod för hans räkning. Han var ung och stilig och spelade dragspel, och de stora flickornas hjärtan klappade hastigare och deras kinder rodnade då han fanns i huset och ödslade med sin rika charm.

Men allra roligast var det när grammofongubben kom. Grammofongubben var en företagsam gårdfarihandlare som tillika med ett rikhaltigt lager skaffat sig en grammofon, till kundernas förnöjsamhet och för sin egen ekonomis förbättrande. Han hade tidigt insett musikens makt över människorna och därvid förstått att sälja en repertoar efter kundkretsens kynne. Det gick så lätt att sälja ett blomligt blustyg åt grannaspigan till tonerna av "Konvaljens avsked", eller ett randigt förklädestyg åt bondmoran medan grammofonen spelade "När mamma var flicka". Drängarnas köplust piggades upp med "Kväsarvalsen" och liknande

Husflit medan får i huset läser.

och då såldes kalsonger och blåblusar och annat som tillhörde det nödvändiga i livet och kom det sen på en smäktande skiva blev det kanske en present till kärestan också. Grammofongubben kom ett par tre gånger om året. När hans häst och vagn stannade på gården lade vi upp ett glädjetjut och skrek: Grammofongubben är här! Hästkraken var så svankryggig att ländpartiet nästan nådde ända fram till manen och det såg ut som den skulle

kunna fällas ihop på mitten. Nu fick den vila ut och äta hö i stallet och grammofongubben fick ordna upp packningsrum i köket. Minst ett par dagar stannade han och på kvällarna kom hela byns ungdomar och en del äldre också och gjorde affärer. Köket var så fullt att man satt på både golv och möbler. Och ibland var det paus i affärerna och bara stilla grammofonkonsert. Efter det kunde det hända att affärerna tog fart igen. Grammofon-

gubbens affär hade låga omkostnader, ingen lokalhyra, gratis inackordering för honom själv och för hästen. Ja det var en driftig affärsman.

Den stora trösken hade också något av fest över sig. Då gjordes arbetsbyte med granngårdarna så att när det tröskades hos oss kom de till oss och hjälpte till och då grannarna tröskade fick dom arbetskraft hos oss. Det gick otroliga mängder mat åt vid tröskningen, liksom även kaffebröd. Den som inte sett det själv kan inte göra sig en föreställning om vad ett tröskarlag behöver av kalorier. Britta och jag som ännu inte kunde göra någon nytta i det tunga arbetet tyckte det var roligt att titta på den stora ångmaskinen, som stod i ett särskilt litet hus för eldfarans skull och hostade och spottade. Det stora tröskverket ambulerade mellan gårdarna och det var ett vådligt företag då det skulle fraktas iväg, draget av fyra stora hästar. Men vi hade ett mindre tröskverk också, som var vårt privata och stod på logen, och när det var i användning fick även Britta och jag hjälpa till. Ty det kom alltid på vår lott att köra "vandringen". Vandringen var den mekanism, som drog hela maskineriet. Den bestod av ett större och ett mindre hjul förenade genom en axel som gick genom golv och tak. Från det nedersta och minsta hjulet utgick två långa stänger, en åt vardera hållet. För vardera stängen spändes en häst och så fick Britta och jag fatta tömarna och klatscha på våra raska fålar.

De var vanligtvis "mormor" och hennes fränka "Bella", som var något yngre och spänstigare. Första halvan av dagen var det roligt, men sedan förlorade det sin charm. Och man tyckte man gick i Viktor Rydbergs grottekvavn och trampade. Om man åtminstone fått köra rakt fram ett tag istället för denna eviga kretsgång runt, runt. Men att smita gick inte, ty pappa stod vid matarbordet och hade uppsikt åt vårt håll och såg till att alla skötte sig.

Då grödan var bärgad på hösten och tröskning och allt annat var klart sattes det stora rågrödsbaket igång. Köket förvandlades till bagarstuga. Den stora ugnen eldades upp med en stockvedsbrasa och brödbräderna stora som sofflock bars in. Dom hade kanter på kortsidorna och kunde staplas många på varandra. Då degen, som gjordes i ett tråg stort som en babysäng, var uppjäst bakades den ut till kakor som sattes till ytterligare jäsning på brödbräderna. Det var rysligt roligt att sitta bredvid och titta på när flickorna kavlade ut degen, naggade den och tog ut den med runda mått, ty det gick med en sådan väldig fermitet. Då brasan i ugnen brunnit ner sopades glöd och aska ut med en våt enrisruska på långt skaft och de uppjästa kakorna sattes in. Till det användes en brödspade som likaså satt på långt skaft. Det fordrades vana och skicklighet att få den rätta värmen i ugnen, ty det fanns ingen termostat som visade det. När brödet var gräddat fick vi gå ut i byn med "smakbulle" och det var ingen liten

del av baket som gick åt till det. Ty i alla stugor och gårdar skulle man ha minst två kakor, i större hushåll vanligen fler. De där nygräddade mjuka rågkakorna med smör på var det godaste man kunde tänka sig. Jag önskar att jag kunde få en sådan smörgås idag, men det finns ingen som bakar nu längre. Kakorna sattes sedan upp till torkning på spett i taket. Efter slakten sattes där också upp korvar i långa rader. Det såg välbärgat ut. Att dammet nådde dit upp då golvet sopades var det ingen som fick komplex av. Tidigare bryggdes även ölet hemma, men det var före min tid så det såg jag aldrig något av.

Men jag minns en historia som hade samband med det. Min äldsta syster Emilia var som liten mycket livlig och led av en otrolig verksamhetslust. (Denna verksamhetslust fick hon sannerligen användning av senare i livet). Hon nöjde sig inte bara med sina lekar utan ville helst delta i de storas sysslor. Men då ljud ju ständigt den gamla vanliga visan: "Se men inte röra." Nu var det alltså fråga om ölbrygden. Vi hade en jungfru som hette Beda och hon var en gång sysselsatt i brygghuset med det ansvarsfulla arbetet att göra julbrygden och Emilia var med och tittade på. Emilia brann av verksamhetslust men var strängt förbjuden att röra något. Så skulle Beda gå på dass och då grep Emilia sin chans och kilade efter och lade på haken på utsidan. Därpå återvände hon till brygghuset och började ösa

ur det ena karet efter det andra tills hela brygden var förstörd. Beda kunde genom dassfönstret se rakt in i brygghuset vad som försiggick. Hon skrek och bultade förtvivlat men det var ingen annan än Emilia som hörde henne och Emilia fortsatte frenetiskt med sitt ösande. Till slut var det någon som varseblev Bedas belägenhet, men då var olyckan redan skedd. Då pappa kom hem på kvällen blev det vederbörlig bestraffning (något som Emilia f.ö. alltid tog mycket kallsinnigt) och sen blev Emilia tillsagd att gå ut i köket och be Beda om förlåtelse. Hon gick genast utan invändningar. I köket stod Beda och gräddade pannkakor. Emilia ställde sig bredvid spisen en stund med händerna på ryggen. Så sade hon plötsligt: "Kan Beda tänka sig att det var en dräng i Simtuna som åt upp 19 pannkakor?" Därpå gick hon in till pappa igen. "Har du bett Beda om förlåtelse nu?" undrade pappa. "Jaha", det hade hon gjort.

En annan gång fick hon för sig att hon skulle klippa håret på sina småsyster. Hon tog en sax och började nagga de ljusa lockarna. Det var rena undret att inte saxen stack ut ett öga eller knipsade av en örnsnibb. Hon höll sig till håret men resultatet blev inte direkt bländande. På ena stället hängde en tofs kvar och på det andra var det snaggat intill huvudsvålen. Pappa måste fullborda verket genom att snagga lika över hela huvudet.

Men det hände också att hon lyckades bättre i sina företag och en gång måste

dom faktiskt beundra hennes tilltagsenhet. Det vävdes mycket i huset och Emilia som hade lätt för att lära tillägnade sig konsten utan undervisning endast genom att se på. Det fanns en liten vävstol i huset som användes att väva band på. Smala scarves och dyl. kunde även vävas på den. Den var en exakt kopia av en riktig vävstol med trampor, solvar och andra finesser. En gång fick Emilia för sig att hon skulle väva filter åt dockorna. Men det skulle bli ett självständigt företag som vanligt. Vävstolen stod på en uthusvind och här satte hon igång och fick upp väven precis som den skulle vara. Den som känner till vävning vet att många moment ingår i förarbetet. Det är kuggning, varpning, solvring och allt vad det heter. Men det klarade Emilia med glans. Garn fanns det gott om i huset så det kunde hon lätt smuggla ut, en hel kollektion av vackra färger. Och väven kom igång och det blev vackra, randiga dockfilter som väckte välförtjänt beundran då de till slut blev upptäckta. Emilia var då bara i sjuårsåldern.

Vi som var yngre hade inte hennes vare sig uthållighet eller tilltagsenhet. Som exempel kan jag nämna just den lilla vävstolen. Det var vinter och yrväder och den stora vävstolen var på gång i köket. Britta och jag tiggde att vi skulle få väva en bandväv i den lilla. Ja, man gjorde i ordning en bandväv åt oss och vi skulle få väva varsin dag. Första dagen var Brittas. Hon vävde och hade sig och smilade tri-

umferande åt mig ibland. Till slut började jag tjuta. "Det är väl orättvist att hon skall få väva hela dagen, jag kan väl få väva en liten stund åtminstone." Ja, mamma föreslog att vi kunde ju turas om varsin timme istället. Det var ju alltid en kompromiss men helt tillfredställande var den likväl inte, ty efter en stund gnällde Britta. "Nu har du hållit på så hemskt länge, mycket mer än en timme." "Jag har inte alls hållit på länge ska jag tala om, inte en halvtimme en gång." I den stilen gick första dagen. Nästa dag var betydligt lugnare, ty nu var vi redan blasé på att väva band att var och en var gladast då den andra satt i vävstolen. Till slut ville ingen av oss fortsätta utan vi stack båda ut och åkte skidor. Förmaningar hjälpte inte utan vävstolen fick stå där och skräpa. Då införde mamma ett ackordsystem som verkade på det sättet att om vi vävde endast en aln om dagen fick vi ingen betalning alls, men för den nästa utgick ett pris av två öre samt dubbelt upp för de följande, alltså fyra, åtta, sexton osv. Och profithungriga som vi var sporrade detta oss så att bandväven till slut var färdig.

Skolan

Vid knappt fyllda sju år fick jag börja skolan. Barnantalet var ringa emedan socknen räknade till blott 400 invånare. Hela lärarpersonalen bestod av en folkskollärare och en småskollärarinna. Vi hade cir-

Gårdens arbetsfolk med husbonden C.E. Johansson i förgrunden.

ka 4 km lång skolväg, till största delen genom skog. Stora landsvägen var bra mycket längre. Den här skogsvägen var oländig men vacker. Vi lärde oss med tiden känna igen varenda sten, både på och bredvid vägen. Som vanligt i varje riktig skog fanns det en spökplats. Här var det ett stenblock från istiden som hette "Rörsten", ty den påstods kunna röra sig, åtminstone då den hörde kyrkklockorna. Man var imponerad och på ett visst sätt

tjusad av ett betrakta den stora stenen. Men spökrädd var man aldrig. Därtill bidrog väl i första hand den religiösa uppfostran vi fått. Om de andra barnen påstod att de sett både troll och annat s.k. oknytt kunde man le nästan medlidsamt åt dem och upplysa om att det var sagor och fantasier alltihop. Det hade pappa talat om och han var ju den som hade reda på saker och ting. För mig framstod pappa som den förnämsta auktoriteten.

Andra människor kunde på sin höjd ha åsikter, men pappa visste hur det skulle vara och hur det borde vara.

Vi var alltid många i sällskap på skolvägen. Första året var det både Jenny och Britta samt några stora flickor till. Sedan Jenny slutat blev det Britta och jag, Lars-Karls Lovis, Björkbacks-Greta samt en otrevlig flicka från granngården som hette Ester. Henne smet vi gärna ifrån, ty hon hade löss, inte bara i huvudet utan i kläderna också. Hygienen stod inte så högt i kurs på den tiden. Och man må förlåta de stackars utsläpade statarhustrurna, som fick barn varje år, att dom inte orkade bära in vatten nog för att hålla rent i de trånga bostäderna. Fast undantag fanns. Vi hade en gång en statarfamilj där ordningen var mönstergill och det var hustruns förtjänst. Men då hade hon istället en annan egen-skap som faktiskt vägde mera till hennes nackdel än om hon varit slarvig och slö. Hon var elak och både slog och sparkade sina barn. Då hon inte orkade slå längre fullbordade hon verket genom att knuffa omkull dem på golvet och sparkade dem tills hon avreagerat sig all ilska. Men barnen var trots avsaknad av moderkärlek trevliga och snälla och verkliga mönster av prydighet. Där låg både Britta och jag i lä. Men dom här statarflickorna fick stryk för varje fläck de satte på sig. Inte heller fick vi följa med in dit och leka som till de andra barnen. En gång då vi var på väg dit i sällskap med deras båda flickor kom den yngre brodern ut på trappan och

sade. "Mamma sa att ni inte skulle få dra ungarna med er in." Vi höll oss visligen borta efter det, rädda att bli utkastade. Däremot kom flickorna varje morgon in och hämtade oss på väg till skolan och dom behövde aldrig riskera att bli utkastade. Ibland var dom rödgråta och uppsvällda i ansiktet. Då anade man att det hänt något ledsamt igen.

Min lärarinna i småskolan hette fröken Granlund och hon var inte snäll. Nu hade jag lyckligtvis så förspant att jag kunde både läsa och skriva innan jag började skolan, men dom som inte kunde det och därtill hade svårt för att lära var det mycket synd om. Där haglade både luggar och örfilar.

Den första sången vi fick lära började: "Fågeln sitter i päronträ, sjunger så vackra visor." Nu är det väl förstäligt att det inte kan vara så där enbart nöjsamt att hålla på och lära in samma enkla sånger år efter år, men frågan är om det inte kan göras litet roligare med litet lekfull vänlighet. En flicka i min klass hade ett litet talfel som hindrade henne från att kunna uttala vissa ord. Nästan en hel lästimme ägnade fröken åt att ruska och lugga flickan. Men det botade ingen taldefekt, utan ökade istället bara flickans nervositet. Nästa dag kom hon inte till skolan och vi fick sedan höra att hennes föräldrar fått henne förflyttad till grannsocknens skola. När det blev tid för henne att börja i folkskolan kom hon tillbaka till vår socken igen. Pappa kom ibland i egen-

skap av skolrådsledamot och hörde på oss. Då var fröken mycket snäll och vänlig och intog en attityd som om vi vore hennes egna älskade barn allihop. Likadant var det då kyrkoherden kom. Så fort han gått blev hon sig själv igen.

Vår lärare i folkskolan var en tragikomisk figur, som vi dock höll mycket av på ett speciellt sätt. Han var snäll och oförarglig, men led av förföljelsemani och trodde att alla människor talade illa om honom och ville honom ont. Detta fick vi höra till leda varje dag, särskilt under kristendoms-timmarna. Alla hans tal mynnade ut i ett beklagande av människors falskhet, hur detta i all synnerhet var tillämpligt på folket i den här socknen och att just han var det oskyldiga offret för deras ondska. Han tyckte likväl om att vara tillsammans med folk och tackade aldrig nej till en bjudning. Hos oss var han ganska ofta på kalas, men då satt han vanligtvis på helpänn hela kvällen för att snappa upp vad som sades i de andra rummen och få bekräftelse på att dom förtalade honom. Han var ungtkarl men hade varit förlovad i två omgångar. Kärlekslyckan var helt kortvarig båda gångerna. Kanske hade han varit en lyckligare människa om han haft sitt privatliv ordnat litet bättre. Nu visade han gärna emellanåt ett väl närgånget intresse för några av de större flickorna, särskilt under gymnastiklektionerna. Men detta skedde blott i hela klassens närvaro och föranledde ingen panik.

Varje år den 6 november hade vi en

Gustaf Adolfsfest i kyrkan då vi själva stod för programmet med undantag av högtidstalet, som hölls av olika främmande förmågor. Ett år var det en rektor från Enköping som berättade om en resa till Lützen. Det var mycket intressant. Men även vid ett tillfälle som detta måste vår stackars lärare ge utlopp åt de kval som marterade honom. Han besteg predikstolen och började med att avtacka föredragshållaren, prästen som upplåtit kyrkan och sist publiken som hedrat festen med sin närvaro. Och nu då han hade denna publik samlad framför sig och kunde tala utan risk att bli motsagd drog han hela den gamla visan om hur vissa krafter var i rörelse för att skada honom och hur han var offer för en gemen lögnkampanj osv. Det blev visst något extra sammanträde senare, där det beslöts att tilldela honom en varning. Ty han borde åtminstone inte ohelga Guds hus med sina dumheter. Trots allt stod likväl vi skolbarn på vår lärares sida och då vi hörde folk tala ofördelaktigt om honom (något som han ju själv provocerat fram) tog vi odelat hans parti.

Inkomsterna från Gustaf Adolfsfesterna användes till en skolresa på sommaren. Vi besökte närliggande städer, Uppsala, Västerås och Stockholm och resan varade blott en dag. Vi fick då alltid åka hästskrinna till stationen på morgonen och hämtades på kvällen. Och det var alltid våra parhästar, Svarten och Stjärna som drog vagnen.

Den originelle skolläraren finns nu inte i livet längre. Året efter det jag slutat avled han i Spanska sjukan.

Jularna i Härnevi

Min barndoms jular var något särdeles. Det låter kanske inte precis originellt när man säger så, ty på samma sätt tänker måhända de flesta vuxna. Men för den som vuxit upp i ett lanthem tillsammans med en stor syskonskara och där andan i hemmet tillika varit religiös och traditionsbunden, blir det en hel del minnen att samla på och gömma till ålderdomen. De bara stiger i värde med åren. Tomten var okänd i min barndom. Julskyltning var ett okänt begrepp och en tänd julgran såg man inte förrän den heliga aftonen var inne. Helgens preludier var av annat slag. Det började med slakten och den berörde samtliga hushållets invånare. Den som inte var kompetent att stoppa korv och koka sylta kunde alltid göra nytta med att torka disk. På Anna-dagen lades lutfisken i blöt. Därpå brakade städningen ut, rena gardiner sattes upp och nya tras mattor lades på golven. Så var det julbaket, och det var inga småsmulor det då det var fråga om varken kakor eller matbröd. En rågrödsbit fick inte komma på bordet under helgen, det ansågs höra vardagen till. Det godaste brödet var surlimpan, bara man slapp äta upp den svarta kanten. Men det fanns

många andra sorter på brödkorgen också när det var jul.

Söndagen före jul gick alla som kunde ut i skogen för att välja julgran, och det var inte ett så lätt företag som man kunde tro. Fick man se en jämn och vacker gran var den antingen för stor eller för liten och fick man se en som såg lagom ut var den antingen ful i toppen eller saknade några grenar på ena sidan. Men nog blev det till slut en gran som kunde godkännas. En rolig och spännande sport före jul var att smyga in i rummen och leta under möblerna och uppe på skåpen efter paket. Och paket hittade man på de mest oväntade ställen. Fanns det då något som det stod ens eget namn på måste man ju klämma, skaka och gissa och fundera och till slut riktigt killade det i maggropen av spänning och förväntan. Men råkade man bli ertappad under den förbjudna jakten åkte man ut och sen steg spänningen nästan till olidlighet.

Föräldrarnas julklapp till de olika stamtarfamiljerna bestod av en låda med kaffe, socker, risgryn och diverse godsaker. Det var alltid roligt att få följa med på den utdelningen.

Och så var då äntligen julaftonen inne. Det var inte fråga om någon tjuvstart på den tiden. Inte ens julgranen fick klädas förrän på eftermiddagen. Den stod i förstugan på sin fot och väntade, men inte förrän middagen var över och disken klar lyftes den högtidligt in på köksgolvet och kläddes av så många hjälpsamma händer

Dyngkörning – ett arbete som Nanny uppskattade.

som kunde få plats omkring den. Och sen kunde då äntligen julbordet dukas. På julaftonen var det inte fråga om två matlag utan nu drogs det stora slagbordet ut och kring det rymdes samtliga ungefär 15 stycken. Och vad det åts och vilken tid det tog. Så här såg matsedeln ut: Smörgåsbord med sylta, korv, skinka, lever-

pastej, sillsallad m.m., lutfisk med gröna ärter, risgrynsgröt samt ovanpå detta, äppelkaka med vispad grädde. Det var något av vikingalynne och midvinterblot i detta ätande. Då måltiden var slut och pappa läst bordsbönen tog flickorna hand om disken och drängarna gick ut för att ge nattfoder till hästarna. Dessförinnan

hade pappa sagt till dem: "Ni ska väl komma in sedan gossar". Ingen annan gång på året gick disken undan med sådan fart som på julaftonen. Men vi var ju många händer om arbetet, ty ikväll drog sig ingen undan.

Så var då köket fint igen. Den stora klädkorgen med julklapparna bars in och ställdes på golvet bredvid granen. Alla var färdiga och satt förväntansfullt omkring väggarna. Drängarna hade gett hästarna deras förplägnad och satt nu vattenkammade och uppsträckta i soffan. Då slog pappa upp postillan med de röda pärmarna och läste julevangeliet. "Och det begav sig å den tiden att från kejsar Augustus utgick ett påbud att världen skulle skattskrivras..." Nu kände man att den stora helgen var inne. Man tyckte sig omstrålad av något varmt och ljust och den värmen kom inte bara från den stora spisen eller den tända granen. Om en ängel plötsligt kommit in skulle det bara varit ungefär vad man väntat sig. Då pappa läst färdigt sade han: "Nu sjunger vi de vanliga sångerna flickor". De vanliga sångerna var, först "Fröjdas vart sinne, julen är inne", som sjöngs tvåstämmigt av de stora flickorna. Sedan sjöng vi småflickor: "Nu kommer julen, nu är julen här". Precis så skulle det vara. Några andra sånger infördes aldrig, det skulle ha varit svårt att bryta traditionen.

Ja, så kom då den mest spännande programpunkten, julklappsutdelningen. En av de stora flickorna tog plats bredvid kläd-

korgen och läste på paketen medan småflickorna fick springa omkring och dela ut dem. Och snart satt man där, omgiven av gåvor som man tyckte representerade all världens härlighet. Barn på den tiden var inte så bortskämda som nu. Vi glädde oss lika hänfört åt praktiska ting som åt leksaker. Ett par nya bottiner eller ett klänningstyg kunde komma hjärtat att klappa lika mycket som "Flickornas julbok" eller en ny docka. Men nu började ljusen i granen slockna, ett efter ett, den bars in och ställdes i salen där den fick ha sin plats sedan och så var det tid för stora och små att gå till sängs för att orka upp i julottan.

Det var ordning på årstiderna förr i världen. Snön kom när den skulle komma på förvintern och gav sig iväg i god tid på våren så att sommaren blev lång och härlig. Jag kan inte minnas någon jul med barmark, inte ens med dåligt före. Vi åkte alltid i slädar till julottan och vanligtvis den kortare vägen genom skogen. Där var alla stenar och gropar utjämnade nu. Vega hade den stora bjällerkransen på sig. De andra hästarna fick nöja sig med mindre lyxiga bjällror, och var det många slädar, kunde det hända att den sista hästen hade en vanlig pingla. Men tillsammans utgjorde de en klangfull symfoni som blev fulländad då den blandade sig med kyrkklockorna. I alla stugor efter vägen brann ljus. Det var en hederssak att visa att man var vaken på julmorgonen.

Ingen kyrka i världen kunde enligt min uppfattning tävla med Härnevi, i

synnerhet inte en julmorgon. De praktfullaste tempel kom ohjälpligt till korta jämförda med denna lilla sockenkyrka i vitt och guld. Takvalven var prydda med målningar av Albertus Pictor. Tidigare hade samma målningar funnits även på väggarna, men dessa var numera överkalkade. De påstods ha varit irriterande på menigheten, särskilt då den kvinnliga delen. Men på vissa fläckar bakom kaminen tittade det fram en del fula gubbar. Pappa gick gärna och knackade med sin käpp där om söndagarna. En gång i framtiden skulle alla väggmålningar tas fram var det sagt, och en del andra förändringar göras i kyrkan. Årkebiskopen gillade inte de vita öppna bänkarna med guldkorset på gaveln. De liknade inte kyrkbänkar utan passade bättre i ett missionshus hade han sagt. Inte heller hade det i mitt tycke vackra korfönstret fått något högt betyg. Och det som föreställde "Den gode herden" med ett lamm i famnen och de övriga omkring sig och som hade så vackra färger. Inte i någon annan kyrka jag sett har predikstolen varit placerad bakom altaret som här, men det lär visst förekomma på någon enstaka plats till. Kyrkan var helt enkelt för liten för att man skulle kunna sätta predikstolen mitt i den. Jag hoppas jag inte behöver uppleva några förändringar i min barndoms kyrka, för mig är den vackrast just som den är.

Det var herr- och damsida i kyrkan på den tiden. Då ett gift par kom in gick de

helt enkelt åt varsitt håll. Kvinnan till vänster och mannen till höger. I vårt fall gick pappa och min bror till höger, medan mamma och flickorna knappast rymdes på en bänk på vänstra sidan. På julmorgonen strålade kyrkan i ljus ungefär som på Emilias bröllop. Under den långa predikan, som verkligen var lång på den tiden och inte bara verkade så på ett barn, satt man vanligtvis och tänkte på julklapparna. För det mesta hade man någon sådan på sig. Ett år minns jag en brun skinnmössa med kant av krimmer. Britta och jag hade fått likadana. Inom parentes vållade just dessa mössor en del konflikter, då det hände att jag ibland slarvade bort min, men påstod att det var Brittans som var borta och så var det hon som fick gräl. Ett år fick vi fina ljusgrå skinnhattar med brätten av plysch och med två plyschtofsar hängande på sidan. Det var någonting alldeles nytt och modernt och man bara satt där och undrade om folk skulle lägga märke till dem.

Juldagen var den längsta dagen på hela året, längre än till och med långfredagen. Inte heller fick vi leka och springa precis hur som helst. Man skulle iakttä en stilla värdighet den dagen. Det var en oskriven lag att man aldrig fick gå bort på juldagen. Var det någon som var lättsinnig nog att bryta mot den fick han "askpåsen" och det var något mycket gentant. Vår hund Björn gick en juldag till granngården och viftade på svansen för deras matmor. Hon tog på skämt och

gjorde i ordning en liten påse med aska och hängde om hans hals. Björn kom hem med svansen mellan benen och såg riktigt skamsen och olycklig ut.

Vi fördrev dagen med våra julklappsböcker och tidningar, löste charader och anagram. Särskilt minns jag "Julstämning" stora pristävling som fick oss att gnugga geniknölarna. Då allt annat tröt kunde vi göra "långkatekes". Det gick till så att man hade varsitt långt smalt papper. Så skrev var och en överst på pappret en egenskap, vek in det skrivna och lämnade det till den som satt bredvid. Man skrev namnet på en flicka man kände och lät pappret cirkulera igen. En ny egenskap följt av ett pojknamn, ett Ortsnamn osv. Då det hela var färdigt kunde det bli en roman i fickformat, t.ex. Den söta Jenny och den stilige Einar möttes i Danskebobacken. Han sa: "Älskar du mig?" Hon sa: "Jaa". Följden blev: Ett ståtligt bröllop och folket sa: "Ja, det var ett vackert par". Men ibland kunde det bli något helt annat och betydligt mindre romantiskt.

Vi hade ett favoritnöje under mörka vinterkvällar som kallades "Bilder på lakanet". Det var en laterna magica som visade stillastående bilder. Man tände en liten lampa som brann med rovolja och satte sedan in glasskivor med färgade bilder på, ungefär som i en skioptikonapparat. Som biografduk tjänstgjorde ett uppspänt lakan. I nödfall dög även kakelugnen. Vi kunde dessa bilder utantill,

men det var lika spännande ändå varje gång.

Och sen kom förstas julgransplundringen och den gick alltid av stapeln i köket. Då ställdes alltså julgranen för andra gången i köket efter dess glanstid inne i salen. Och barn från både vår egen by och en del andra kom och vi lekte ringlekar och sittlekar såsom "Hälsa på farmor", "Hälsa på kungen" och det var rysligt roligt. Men en gång då granen var utburen och barnen gått hem satte jag mig på soffan och grät bittert därför att det var slut med julen. Det är inte alldeles utan att jag känner ett styng av den där tomheten ännu idag då mina egna barn burit ut sin julgran. Numera lägger jag dessutom alltid till en tanke: Undrar hur det ser ut då jag nästa gång plockar fram de här sakerna.

Bröllop på gården

Ett slag av festlighet återkom med vissa mellanrum hos oss och det var bröllop. Enligt naturens ordning och hävdvunna tradition blir det så i en familj med nio döttrar. Då min äldsta syster, Emilia, gifte sig var jag fyra år och kommer därför inte ihåg det så väl, men vissa detaljer står klart för mitt minne, först och främst slädfärden till kyrkan. Brudparet åkte i s.k. heltäckare och det övriga bröllopsföljet i slädar med bloss. Det var på trettondagen. Den lilla vita sockenkyrkan var

upplyst av levande ljus i både fönster och bänkrader. Jag satt med pappa och mamma på en av tvärbänkarna framme i koret. Framför oss stod de sex tärnorna i rad. Det var de fyra stora flickorna samt två av Ekeborgsflickorna. På andra sidan altaret stod de sex marskalkarna som var min bror och fem av Ekeborgarna. Ekeborg var ett gods i grannsocknen som vi hade livligt umgänge med. Syskonskaran där var lika stor som vår fast mer i omvänd ordning. Dock begav det sig aldrig så att någon av Ekeborgspojkarna kom att stå brudgum hos oss.

Själva bröllopfesten efteråt minns jag inte så mycket av, bara att brudparet satt högtidligt i salssoffan. Däremot minns jag vad vi hade på oss. De stora flickorna hade hellånga, blommiga muslinsklänningar med veck på livet och volanger på kjolen och småflickorna hade vita pikéklänningar med volanger på axlarna och nertill på kjolen. Vidare hade vi tvärandiga strumpor i svart, vitt och grönt samt blankskinnskor med strif.

Emilia blev sedan bondfru på en gård en knapp mil hemifrån. Nio månader och tre dagar senare föddes det första barnbarnet, alltså på Ingrid-dagen. Det blev en flicka och hon fick heta Ingrid. När dom första gången kom hem och hälsade på och hade Ingrid med sig, höll jag på att tappa andan av förtjusning. Jag kunde faktiskt inte andas på en lång stund, utan stod bara och hickade och betraktade underverket. Det var ju något alldeles

Troligen Hanna.

nytt för mig det där, därför att jag aldrig haft några småsyskon. Men denna lilla varelse var jag nu alltså moster åt, vid nyss fyllda fem år. Det ingav en ny värdighet. Denna skulle jag också bli påmind om i fortsättningen, ty hädanefter blev jag kallad "moster" av alla i huset. I början grät jag och var rasande, men småningom blev jag van och fann det alldeles

självklart. Så om moster Tilda satt med sin strumpsticka i kökssoffan och någon ropade "moster" så svarade vi båda.

På dagen tre år efter Emilias bröllop stod Elin brud. Denna gång var det inte kyrkbröllop utan "Utvind" var ordnad till vigselrum. Och som vanligt var Ekeborgarna och stora flickorna tärnor och marskalkar. Elin stod nu alltså på brudens plats vid altaret, men Jenny hade på de tre åren vuxit upp till värdighet av tärna. Vägen från stora trappan ner till landsvägen var kantad av marschaller som lyste och fladdrade vackert i vintermörkret och gårdsplanen och gången åt trädgårdssidan var full av skådelystna som kommit för att "se brud", som det hette. Vid ett bröllop drogs aldrig en rullgardin ner, utan hela festen gick av stapeln inför öppen ridå. Alltemellanåt måste brudparet ut och visa sig i verandan, uppvaktade av tärnor med ljus i händerna. Det fanns ju ingen ytterbelysning på fotogenlampornas tid. Då tog någon i åskådarhopen upp ett leve och så hurrade man för brudparet.

Ett par missöden skall jag berätta om, som hände i samband med bröllopsförberedelser vid olika tillfällen. Det ville stora satsar till för att bespisa 150–200 gäster. Därför kokades en gång buljongen i den stora bykgrytan i tvättstugan. Den var avsmakad och färdig och skulle nu kallna utan lock för att ej bli sur. När man sedan kom ut för att lägga över lock sam tre döda råttor i soppan. Det blev kalas utan

buljong den gången. En annan gång frös man glassen i en mjölkcylinder, också i tvättstugan. Då man ätit igenom bröllopsmåltiden och var färdig för efterrätten skickades jungfrun ut för att hämta glassen. Hon fann då en död råtta infrusen uppe vid ytan. Men den där jungfrun, vad hon nu hette, var en klok kvinna. Hon tog en sked och grävde bort glassen omkring råttan och nämnde ingenting om saken. Men när det sedan blev personalens tur att äta smakade hon inte på den. "Ska du inte ha glass", undrade man, "det som är så fint och gott?" "Nej, jag har aldrig kunnat äta glass", sade flickan, "det ilar i tänderna så väldigt." Dagen efter talade hon om saken. Mamma var tacksam för hennes sätt att rätta situationen. Det skulle just ha blivit trevligt om det hade blivit en bröllopsmiddag utan dessert. Och det man inte vet det lider man inte av.

Det fanns ett par som var lika självskrivna vid alla bröllop som brudparet självt. Det var Sigfrid Nyström, som var hovmästare och Hulda Eriksson, som stod för serveringen. Sigfrid Eriksson hade den egenskapen att kunna vara närvarande överallt på samma gång, en ganska värdefull tillgång för en hovmästare. Samtidigt som han hjälpte gästerna med ytterkläderna i garderoben en trappa upp märkte han om det felade någon liten detalj i dukningen nere i matsalen, för att i samma minut störta ut och ta emot nya gäster vid stora trappan. Och

Hulda Eriksson klarade serveringen med mångårig rutin.

I spisen härskade fru Svärd oin-skränkt. Hennes arbete hade börjat redan någon vecka före. Vi hade stränga tillsägelser av mamma att hålla oss borta från köket de där dagarna för att inte gå i vägen. Men ack vad det var frestande när vi kände doften av alla läckerheter att hålla oss framme för att få åtminstone någon liten smakbit. Men respekten för mamma var stor och för fru Svärd var den ännu större. Någon gång kunde det hända att någon av de stora flickorna, särskilt Elsa som var mest godhjärtad, kunde ge oss en liten bit kakdeg, eller sticka till oss en skål som det vispats sockerkaka i för att vi skulle få slicka ur.

När Elsa gifte sig blev det sommarbröllop, i självaste månaden maj på hennes 25-årsdag. Ja riktigt noga räknat var det dagen efter, emedan kyrkoherden hade förhinder just samma dag. Och ett sommarbröllop blev det i ordets fulla bemärkelse med vigseln i naturens egen festsal, nämligen i trädgården där fruktträden stod i sin allra vackraste blomning. Längst bort i trädgården vid den s.k. körsbärslunden var ett altare rest med svenska flaggan draperad som fond. Här stod nu gästerna församlade och klockaren spelade Södermans "Bondbröllop" på orgeln inne i körsbärslunden medan brudparet skred uppför den långa gången. Då var jag brudnåbb och fick förtroendet att hålla brudbuketten. Ett rik-

tigt bondbröllop skall alltid räcka i dagarna tre. Andra dagen är det en hel del långväga gäster kvar och en hel del nya som inte kunnat få vara med första dagen. Tredje dagen är det fest för gårdens folk, men då är brudparet inte med utan har rest till sitt nya hem.

Jag saknade Elsa då hon flyttat hemifrån, ty av alla systrarna, näst Britta förstås, var Elsa den jag höll mest av. Hon var alltid så vänlig och god och frikostig med kärleksbevis, något som man i sanningens namn inte kunde skylla vare sig mamma eller de andra systrarna för. Lyckligtvis flyttade hon inte så långt, bara några kilometer, varför vi rätt ofta hade tillfälle att komma dit. För min del tiggde jag om att få stanna hos henne och blev kvar där hela sommarlovet. Bara det blev tal om att jag skulle hem igen började jag gråta och så fick jag stanna. Ty fast jag inte hade några lekkamrater där, var jag i närheten av Elsa och det var nog, men när skolan började måste jag flytta hem igen.

Så kom den dag då Elsa fick sin förstfödda, en pojke, och efter ett par veckor fick jag följa med dit för att se honom. Genast då vi kom in i sängkammaren och hon visade upp den lille för mig kände jag instinktivt, att något hade tagits ifrån mig. Elsas kärlek hade fått ett annat föremål nu och det var inte jag som var huvudpersonen och den minsta längre. Jag började förstå vad svartsjuka var och vad barn som förut varit ensamma om mors kärlek erfar då dom plötsligt känner

sig undanträngda av småsyskon. Men det var ju inte för tidigt att även jag skulle få pröva på den saken.

Några original på gården

När man vuxit upp i ett bondehem med många tjänare får man i minnet ett persongalleri med en hel del typer och original, sådana som det inte finns några kvar av nuförtiden då vi alla är mer eller mindre likriktade och nästa stöpta i samma mall. Jag vill berätta om en del av dem.

Först var där gamla Hanna som kom till oss då jag var i nioårsåldern. Jag minns väl den dagen Hanna kom till oss. Hon satt på en pall i köket och skalade potatis då jag kom hem från skolan på eftermiddagen. Jag neg och sade "god dag" men hon besvarade inte min hälsning. Jag vet inte ens om hon såg mig, ty hon hade ett huckle djupt nerdraget över pannan. Innanför detta skymtade jag en smal, spetsig näsa och en tandlös mun. Medan jag satt vid bordet och åt av den uppvärmda middagsmaten betraktade jag henne oavvänt. Ansiktet var mörkt som av intorkad smuts. Hennes händer som hanterade potatisskalaren var oerhört magra med tjocka blodådror som såg ut att vara pålagda efteråt och handlederna, så långt man kunde se dem nedanför koftärmen var omvirade av svarta trasor. Dessutom utsände hon en skarp

lukta av lysol. Britta, som var lika nyfiken som jag och mer talför frågade: "Vad har Hanna för svart på armarna?" "Beck", sade Hanna utan att se upp. "Vad ska det vara bra för då?" undrade vi. "Rematist" kom det kort och kärvt.

Vi hade fått Hanna genom arbetsförmedlingen i Enköping. Dom hade ringt ut och rekommenderat ett äldre anspråkslöst fruntimmer, van vid lanthushållsgöromål och som begärde en lön av 14 kronor i månaden. Föräldrarna tyckte detta lät tilltalande. Vi var ju tillräckligt många unga flickor förut i huset. Dessutom fanns det ett par ogifta drängar, vars sinnesfrid lätt kunde ta skada av en ung vacker flickas närvaro. Nej, ett äldre anspråkslöst fruntimmer var nog det lämpligaste och så anställdes Hanna osedd. Hade vi haft tillfälle att personligen konfronteras med henne hade hon måhända aldrig kommit i huset. Men det visade sig att Hanna kunde sina sysslor. Hon bar in vatten och ved, mjölkade och gav grisarna mat, diskade och bar ut slasken, allt med samma lugna precision och under tystnad. Sade man något till henne fick man vanligen ett kort och gällt, litet vresigt men alltid dräpande och logiskt svar.

En gång var Hanna ute och grävde i trädgården då det började regna. Mamma gick ut och ropade till henne att gå in. Hanna fortsatte sitt arbete utan att se upp. Regnet ökade och Hannas kläder var snart så våta att de klibbade kring kroppen. Mor gick ut igen och ropade:

”Kom in genast Hanna, hon blir ju genomvåt!” Hanna replikerade ögonblickligen: ”Ja, men det går väl an att det bara är vatten!” Därpå fortsatte hon grävningen. Då Hanna åt ville hon alltid sitta för sig själv på en stol nere vid dörren och lika gott var det ty hennes matvanor var något egendomliga. Hon hade för sed att alltid finfördela huvudrätt och efterrätt, blanda det tillsammans och äta med sked. Men då hon en gång skar sönder saltgurka och inlagd sill, blandade ner det i risgrynsgroten och hällde svagdricka över, fann sig mor föranlåten att göra ett litet påpekande. ”Vad ska det göra då”, skrek Hanna med sin gälla röst, ”det ska ju ändå i samma mage”.

Första kvällen, då vår nyfikenhet på henne var som allra störst, kunde Britta och jag inte bärga oss utan gläntade på köksdörren för att se om hon gått och lagt sig. Och vad får vi se? Jo, vid köksbordet sätter Hanna med en liten spislampa framför sig, rökande på en tobaksfläta. På den tiden fanns det att köpa tobak i flätor, men i stället för att dela sönder den och stoppa i en pipa hade Hanna lindat ett papper om flätan och rökte den direkt. Men det var dåligt drag; därför måste hon hela tiden hålla den vid liv över den öppna lågan. Det hela såg så mystiskt och överkligt ut. Ceremonin upprepades varje kväll och det var som hon skulle begå någon helig rit.

Men det var inte det enda som var mystiskt med Hanna. På gräsmattan på

Nanny som ung.

gårdsplanen stod en stor oxel. Hanna kunde aldrig gå raka vägen från köks-trappan till den lilla grinden, som ledde ut på stallbacken, utan att vika av ut på gräsmattan och gå ett varv runt det stora trädet. Om hon så bar på tunga vedbör-dor eller vattenhinkar så var det alltid samma ceremoni. Det blev med tiden en upptrampad stig som en ring kring den stora trädstammen.

En dag såg vi från köksfönstret hur hon kom med en kälke fullastad med ved. Vägen var hal och tilltrampad och där gled det tunga lasset lätt, men på gräsmattan låg snön lös och det såg omöjligt ut för henne att komma någon vart. Det enklaste hade varit att låta kälken glida tillbaka ut på vägen igen. Men nej, fram skulle hon. De magra armarna spändes med en otrolig styrka och fram kom hon. Vi kunde ju gott ha gått ut och hjälpt henne, men vi vågade faktiskt inte. Vi skulle säkert ha blivit snästa värre än vanligt om vi vågat störa henne i denna ritual. Men en som inte hade några hämningar i den vägen var drängen Edvin. Han tog en dag och spände en järntråd runt den stora trädstammen och ledde den vidare ut till en liten påle som han slagit ner ett par meter ut i gräsmattan. Därpå satt han sig i drängkammarfönstret för att avvakta resultatet. Om en stund kom Hanna med en vattenhink, snavade och föll. Då tyckte vi synd om henne. Hanna utstötte en lång rad kraftuttryck och anade genast vem missdådaren var ty hon hade redan ett horn i sidan till Edvin. Denne hade nämligen märkt att hon brukade smygröka hans pipa då hon städade drängkammaren. Han textade därför med stora bokstäver på ett papper: "Rökning förbjuden" och lade pappret ovanpå rökverket i bordslådan. Detta förlät Hanna honom aldrig.

Britta och jag var konstant hungriga och då Hanna en dag som vanligt överva-

kade oss i skafferiet utbrast hon: "De här ungarna äter då jämt. Jag tror ni har bara en tarm". Vad hon menade vet jag inte riktigt. Hennes kunskaper i anatomi var väl något dunkla. Fast Hanna var hos oss ett år såg vi henne inte en enda gång utan sitt huckle. Hon måtte till och med ha haft det på sig när hon sov. Min bror som studerade i Uppsala kom en dag hem med en splitterny kamera. En klumpig tingest med plåtar som han alltemellanåt slog sönder på källargolvet under framkallingen. Till allt annat som han förevigade ville han även ta en bild av gårdsfolket. Dom ställde med förtjusning upp sig framför gårdsgrindarna, beväpnade med räfsor och högafflar. Alla utom Hanna. Hon ville inte konfronteras med ett dylikt djävulens påfund. Men min bror överlistade henne någon dag senare då han stod i försåt på kökstrappan och knäppte av just som Hanna kom med grisämbaret i handen. Då kortet sedan var färdigt bad han högtidligt att få överlämna det men Hanna blev rosenrasande och slet sönder kortet under häftiga eder. Han gjorde nya åt oss sedan. Bilden av Hanna var mycket lyckad. Hon kom i sin typiska pose med ämbaret i högra handen och den vänstra instucken under förklädet. Vi har den kvar än i dag.

Och nu är gamla Hanna för länge sedan död och borta. Vart hon for när hon lämnade oss vet jag inte, lika litet som varifrån hon kom. Hon berättade aldrig något om sig själv, kunde överhuvud-

Skördearbete.

taget aldrig föra ett samtal utan lämnade bara sina korta, lakoniska svar. Att hon likväl måste ha känt en viss tillgivenhet för oss anade vi då vi något år efter det hon flyttat fick höra att hon i en grannsocken frågat vägen till "Riksdagens i Rönna". Ingen kände henne, men på beskrivningen vi fick förstod vi att det måste ha varit Hanna. Vad hon var ute i för ärende fick vi aldrig veta, ty hon kom aldrig fram. Kanske var hon sjuk och svag och ville söka hjälp hos oss eftersom

hon väl visste att ingen behövande gick ohjälpt från oss. Någon tid efter detta läste vi i Enköpings-Posten att man i en lada någonstans funnit liket av en okänd kvinna, som sedan hade blivit begravd på kommunens bekostnad. I våra dagar skulle man väl gått grundligare tillväga och hon skulle väl för länge sedan ha blivit omhändertagen på ett ålderdomshem. Men Hanna gjorde rätt för sig in i det sista och gjorde aldrig en människa något förnär.

Så var det Jacobsson, ladugårdskarlen som var ungtkarl och hade en enda stor kärlek i livet nämligen sina pengar. Jacobsson berättade med förtjusning att han hade femtusen och tio öre på banken. Och de pengarna var minsann inte förvärvade genom arv eller spekulationer utan girigt hopsparade på en mager lön. Jacobsson hade praktiskt taget inga utgifter. Han köpte aldrig några kläder, utan gick i samma kostym söndag och vardag. Den hade en obestämbart smutsigt färg med ett svagt inslag av diverse andra kulörer.

Jacobsson liknade ungefär en slarvigt hopkommen Döderhultare på vilken de krokiga armarna råkat bli placerade bak på skulderbladen. Därför såg det alltid ut som om han hängt kavajen på sig utan att trä i ärmarna. Knäna och ryggen var så krokiga att om man kunnat räta ut hela karlen skulle han ha lagt minst en halv gång till sin längd. Jacobsson rakade sig aldrig utan han klippte skäggstubben med en liten sax. Sommartid satt han ute på förstugukvisten och gjorde sin toalett med en trasigspegel i den ena handen och saxen i den andra och klippte och knipsade med tungan som styre i den ojämna terrängen. Det gjorde att han just aldrig verkade nyrakad, vilket enbart var till fördel, ty det skulle i så fall ha brutit stilen. Inte heller belastade han sitt utgiftskonto med vanlig tvål, ty den detaljen klarade han av i ladugården. Så långt som till underkläderna sträckte sig inte mitt bedömande, där kan man blott ana.

Det enda han kostade på sig var brevpapper och ett frimärke då och då, ty han uppehöll kontakten med en del av sina anhöriga. Men eftersom han varken kunde läsa eller skriva blev det vi som fick hjälpa honom med den saken, både att läsa de ankommande breven och skriva svaren efter hans diktamen. Det blev Jenny som utnämndes till hans sekreterare, emedan hon hade så vacker handstil. Britta och jag satt alltid bredvid och lyssnade.

Samtliga hans egna brev begynte sålunda: "Jag fattar nu pennan i min högra hand för att skriva till eder och omtala att jag har hälsan och mår bra intill skrivande stund och dato." Min bror lade sig sedan till med samma inledningsfras i varje brev som han skrev hem. Jenny fick alltid som skrivarlön fem öre och Britta och jag två öre för att vi hört på. Säkert kostade det honom ganska mycket av självövertvinnelse att skiljas från de slantarna men han var på samma gång en godhjärtad natur. Och han tyckte mycket om barn. Ibland klappade han oss på huvudet, log och sade "Lilla piga".

En annan originell typ var kördrängen Jansson, gammal ungtkarl liksom Jacobsson, men mycket så olik honom i övrigt. Jansson var en obehaglig uppenbarelse att skåda, smutsig och kladdig. Han dreglade så att den långa hakan alltid var blöt och de glesa hårtestarna han hade kvar var insmetade med något slags pomada som doftade äckligt och aviserade hans

ankomst på långt håll. Och Jansson tyckte om småflickor på ett annat sätt än Jacobsson. Då Jacobsson sträckte ut en mager hand för att klappa oss kände vi en viss tacksam tillgivenhet, men sträckte Jansson ut en hand efter oss sprang vi skräckslagna vår väg. Min bror som var litet nyfiken var en gång uppe på drängkammaren och rotade. Då fann han till sin häpnad bland Jansson tillhörigheter en del böcker på olika språk samt en anteckningsbok som Jansson hade skrivit i. Min bror stod till en början oförstående inför det skrivna, trots att han hade tagit fil.kand-examen, men kom så småningom underfund med att det var grekiska. Skulle ha varit intressant att få veta Janssons levnadssaga men den fick vi aldrig reda på.

Av vad jag här berättat kan det tyckas som om det endast var en samling mer eller mindre abnormala individer på gården. Men det är helt fel, dessa var blott undantag. I regel var det präktigt folk genomgående som vi hade. En dräng och en jungfru gifte sig med varandra och stannade som statfolk sedan och som belöning för trogen tjänst höll mina föräldrar bröllop för dem för omkring 60 personer. Jag hade även den gången förtroendet att vara brudnäbb. Vigseln hölls i förmaket då och brudparet satt i salssoffan precis som det brukade vara. Vad som jag tyckte var underligt var att bruden hade svart klänning och lång vit slöja. Vi tyckte inte det var så uppsluppet roligt den

gången, ty det var så mycket främmande människor med. Det var brudens släkt och brudgummens släkt, men däremot inte så många av våra vänner. Och stelt och högtidligt blev det väl därför att de flesta kände sig litet främmande.

En bröllopsfest av enklare slag minns jag också. Vi hade en statarfamilj med fem stora söner som alla var borta och tjänade som drängar på olika håll. Den äldste hade underligt nog blivit religiös, ingalunda av påverkan hemifrån, men kanske av flickan han älskade, ty hon gifte sig sedan med en likasinnad. Dom hade nu i all enkelhet varit till prästen och kom sedan hem till hans föräldrar på kvällen för att ligga där på bröllopsnatten. Fast vi inte var bjudna var pappa och mamma, Britta och jag dit på kvällen med en del gåvor för att gratulera. Dom satt då, ett litet sällskap på sju personer, samlade kring fotogenlampan ovanför köksbordet och sjöng "Hur skön är bröllopsstunden". Jag tyckte det liknade minst av allt ett bröllop. Köket såg ut ungefär som vanligt och både bruden och gästerna var svartklädda som på begravning. Och så därtill de hesa, osköna rösterna. Brudgummens fader satt nog mest och längtade efter en rejäl sup, något som han dagen till ära lovat att avstå ifrån i respekt för son och nybliven sonhustru. Nej, det tyckte jag var ett konstigt bröllop.

Doktor Westerlund

En av min barndoms bästa väninnor var Klara. Men Klara bodde i stan och vi kunde därför endast träffas vid helger samt jul- och sommarlov. Sommarloven vistades Klara mest ute hos oss och på vintarna fick jag vare hos henne i stan. Klara var uppfostrad hos tant Hildur, en gammal god vän till oss. Hon var barnmorska i Enköping och hade tillika ett privat sjukhem för doktor Westerlunds patienter. Klaras föräldrar var goda vänner till tant Hildur. Hennes far var baptistpastor i Enköping, tillika författare, känd under pseudonymen Theo Doros. Han utgav flera böcker samt skrev artiklar och kåserier i tidningspressen och var en strålande humorist med ett djupt religiöst allvar på botten. En av Theo Doros böcker, "De sju punkternas bok" är full av tänkvärda sanningar och förtjänar att ligga på ens nattduksbord för att läsas en stund det första man gör på morgonen och det sista innan man somnar på kvällen.

Tant Hildur förälskade sig speciellt i Klara och ville ta henne till sig och bekosta hennes skolgång och utbildning. Och kärleken var ömsesidig, ty Klara fäste sig vid tant Hildur och blev kvar hos henne tills hon var vuxen. Likväl släppte hon aldrig kontakten med sina egna föräldrar och syskon fastän de sedan var bosatta på annat håll.

Jag minns väl den första gången jag såg Klara. Hon skulle komma med tåg

från Göteborg och jag hade i förväg fått komma till tant Hildur för att det skulle finnas en lekkamrat i huset och möjligen verka distraherande på ev. uppkommande hemlängtan. Jag hade redan fått gå och lägga mig i en stor järnsäng då Klara kom in i rummet och vi blev högtidligen föreställda för varandra. Jag var då sex år och Klara sju. Vi bara tittade på varandra utan ett ord en lång stund och sen fick Klara gå och lägga sig. Men nästa dag var all reservation borta och bekantskapen inledd.

Tant Hildur hade alltså sjukhem för nervklena som stod under doktor Westerlunds vård. Det var allihop bara fina och förmögna personer som hade råd att betala för sig och som överhuvudtaget hade råd att vara sjuka helt enkelt. Flera var utlänningar och såg mycket intressanta ut. En ryss som hette Jakoff Tokar ingav oss en pirrande respekt bara genom sitt utseende, norskan fru Renskow som var rädd för grönsåpa och inbillade sig att det fanns grönsåpa på allt vad hon tog i. Så var det greven som var rädd för drag och som gick ut och stoppade igen alla nyckelhål och springor med bomull. Till slut började han täppa till skåpdörrarna också och nyckelhålen till byrålådorna. Han frös och svettades alltid efter termometer och det utnyttjade flickorna gärna till små skämt. Så kunde de t.ex. andas på termometern omedelbart innan greven kom in i rummet, ty de visste att han alltid gick först och tittade på den. Visade

den då några grader högre än det var i rummet, kastade greven av sig rocken, pustade och bad dem att för all del öppna fönstren medan han gick ut en stund. På samma sätt kunde dom göra på vintern genom att sätta ut termometern i snön. Då frös greven så att skinnet knotrade fastän det i själva verket var 22 grader varmt i rummet.

Jag såg ofta doktor Westerlund då han kom och besökte sina patienter. Han hade alltid sin svarta slängkappa på sig utomhus och vanligtvis väntade kusken utanför på gatan för att köra honom vidare på sin rond till de olika sjukhemmen ute i staden, ty det fanns flera stycken. Vi hade ett stort fotografi av doktor Westerlund inom glas och ram på väggen hemma. Han kom i en typisk pose nedför trappan till sitt hus med cigarren i hand, den svarta bredbrättade hatten neddragen i pannan och den obligatoriska slängkappan flaxande. Jag minns att vi hade rätt roligt åt en annons i Enköpingsposten, som han lät införa, där han bad stadens manliga invånare att inte hälsa honom med avtagande av huvudbonad, utan endast genom två fingrars lyftande till hattbrätte eller mösskärm. Man förstår att denna vädjan kom från hjärtat, ty den arme mannen fick ju ständigt titta och flagga åt alla håll då så gott som samtliga mötande hälsade honom med djupa vörnadsbetygelser. Ingen fann det löjligt ty alla kände doktorn och visste att han inte sökte popularitet.

Nannys far, riksdagsman C.E. Johansson i Rönnå.

Ett år gjorde tant Hildur en utrikesresa. Hon planerade den långt i förväg och lyckades ordna så att hon kunde stänga sjukhemmet på en tid och patienterna kunde resa hem eller placeras på annat håll. Alla utom en, och vad var naturligare än att vi skulle ta emot henne på Rönnå. Det var en äldre dam som hette

fröken Andreasson och hon fick bo i nedre gästrummet. Inte ens detta besvär drog sig mamma för, att ha en nervsjuk människa i huset som skulle ha extra mat och ständig tillsyn. Det sattes en extra rigel på utsidan av dörren för att inte patienten skulle kunna ta sig ut. Inte blev hon kanske friskare till sina nerver under den tid hon bodde hos oss. Hon fick sina timliga behov tillgodosedda och bemöttes med vänlighet, därutöver sträckte sig väl inte våra möjligheter.

Fröken Andreasson var grubblande och kunde gå i timal av och an inne på rummet och vrida händerna och jämra sig. Men vi hade gemytligare umgänge med tant Hildurs patienter också. Ibland var dom utbudna till Rönna på heldagsbesök och tant Hildur kunde då ta några av de friskaste med sig och komma ut. Ibland åkte dom i slädar och det var nog en upplevelse för många av dem. Och väl utkomna fick dom leva lantliv och släppa sig lösa och de gjorde de med besked. Fru Renskov nämnde inte ordet grönsåpa på hela dagen, och de andra glömde sina respektive bekymmer. En herre med ett mycket fint namn trivdes särskilt väl i ladugården och höll sig där mest hela dagen. Alldeles särskilt förälskade han sig i tjuren Jakonelli och efter det fick han det smeknamnet. Tjuren hade blivit född i samma veva som Hammarbymordet och uppkallades efter den ena av de som skyldiga misstänkta italienarna, Valente och Jakonelli. Jakonellis företrädare i

ladugården hette Grimm och var en rastjur av ädelt märke. Inte mindre än fem silvermedaljer hade Grimm fått på olika lantbruksutställningar och hans fotografi i helfigur prydde väggen på kontoret. Så fick Grimm tuberkulos och måste slaktas. Den dagen grät pappa.

Julia

Vi var friska och starka alla i syskonskaran, kraftig lantras så att säga. Tidigt vana vid arbete och ingalunda bortklemade, ty det var så självklart att vi skulle orka. Men det fanns ett undantag och det var Julia, den näst äldsta. Henne vande vi oss att betrakta som ett slags undantagsvarelse, ty hon var sjuk i många år. Julia hörde till de tysta och försynta och var nog från första början av en vekare typ än vi andra. Så blev hon sjuk strax efter Emilias bröllop, fick lunginflammation och hög feber. Man sade att hon förkylt sig i den tunna klänningen då hon flera gånger följt med brudparet ut på trappan då de skulle visa sig för folket. Det kan ju tänkas att det förhöll sig så men det är att märka att på den tiden skylldes allt vad sjukdomar heter på att man blivit "kall". Allt ont som kroppen kunde drabbas av berodde på kyla och för tunna kläder. Försökte man göra invändningar mot den där uppfattningen genom att påvisa att man ibland kunde få snuva mitt i sommarhettan så kom de gamla alltid med

motbevis. Det kunde ha varit svalt en kväll då vi gick ut utan kappå så saken var klar och ingenting att diskutera.

Nå Julia låg sjuk länge på vårvintern 1909. Doktor Westerlund kom ut och undersökte henne och konstaterade lunginflammation. Det fanns ingen sulfonamid då, utan man hade bara att avvakta och hoppas. Krisen kom som den brukar på nionde dygnet. Hon klarade den och febern släppte. Men den ville inte släppa helt och hon hade håll i sidan. Doktor Westerlund kom ut igen och konstaterade efter ny undersökning vatten i lungsjäckan. Hade detta varit i våra dagar hade Julia blivit inlagd på sjukhus, blivit tappad och fått skyddsgas, men de möjligheterna hade man inte då. Enköping hade en liten sjukstuga med mycket enkla resurser och länsläsarettet var inte byggt ännu. Man låg hemma och mottog sin sjukdom som en prövning, sänd av Gud. Blev man frisk så var det Guds vilja och dog man var det även så enligt hans allvisa råd.

Tiden gick och Julia blev inte frisk och slutligen konstaterade doktor Westerlund att ena lungan var angripen av tbc. När man fick ett sådant besked på den tiden var det liktydigt med döden. Det hette lungdot då och de olyckliga som drabbades därav var redan från början så gott som ur räkningen. Att Julia skulle ligga hemma var nästan självskrivet. De sjukavdelningar som fanns att ta emot så kallade bröstsjuka var allt annat än gästvän-

liga och dit hade man knappast hjärta att sända en anhörig. Hemma hade hon eget rum, kunde vistas i trädgården om somrarna, och kraftig, närande mat var det ingen brist på.

Julia blev inte sängliggande från början. Hon var uppe hela dagarna och hjälpte även till med lättare sysslor, såsom att plocka bär, sprita örter osv. Julia fick även gå på en konserveringskurs en sommar, ty hon hade bästa tiden till det. Sedan kunde hon omsätta lärdomarna och fortplanta konsten därhemma, och det var något nytt och revolutionerande som då infördes i hushållet. Vintrarna sysslade Julia med handarbeten och det var hon som lärde mig konsten att sticka. Enklare broderier ritade hon upp och lärde Britta och mig att sy fina styng av olika slag och placera färger så att de passade ihop. Och Julia hade en ängels tålmod. Till henne vände man sig med sina problem och behövde aldrig riskera att bli undanskuffad för att man gick i vägen.

Jag har ett mycket tydligt minne av en episod i samband med Julia. Jag hade suttit nere i köket och somnat en kväll och Julia skulle ta i och bära upp mig, försiktigt så att jag inte vaknade. Jag vaknade i samma ögonblick som hon lyfte upp mig, men var sömnig och fann det alldeles i sin ordning att jag skulle bli buren och visade därför inte att jag var vaken. Då vi kom till den långa trappan orkade Julia inte gå många steg förrän hon måste stanna och vila. Det gick några

steg till nästa vilopaus och så fortsatte hon i etapper tills vi var nästan uppe. Då kunde jag inte hålla mig längre utan tittrade upp och sade: "Det går krävligt för dig tror jag". Jag kan inte förstå att hon fann det så roligt ty hon satte ner mig på en stol, satte sig själv på en annan stol och bara skrattade en lång stund.

Det var Julia som lärde oss att äta svamp, ty hon älskade att gå i skogen och då kom hon ofta hem med olika svampsorter, som vi lärde oss känna igen och tillaga. Men mest blev det kantareller förstås. Ävenså var det Julias förtjänst att det kom så mycket böcker i huset, ty hon älskade att läsa. Till en början var det Leonard Strömberg och han lästes högt även då föräldrarna var med. Men sedan kom Åhlén och Åkerlund ut med sina 25-öresböcker och då blev det de som kom att dominera. Föräldrarna såg till en början inte med så blida ögon att vi läste romaner, men dom resignerade till slut när dom såg att vår läshunger var omätlig och inte gick att hejda.

Det fanns också en del bra romaner som till och med föräldrarna gillade. Jag minns en tårdrypande sak som hette "Farbror Frans", som vi läste om och om igen och grät lika mycket varje gång. Algot Sandbergs romaner dominerade på den tiden. Han varierade vanligtvis på samma tema. Hur de unga tu av ödet skildes åt och fick vandra olika vägar tills de av en slump möttes på slutet och återförenades till sin egen och läsarnas stora

glädje. Det var ganska fantastiskt att kunna köpa en bok för 25 öre, ja till och med 10-öresböcker hade dom, en hel serie varibland fanns en del riktigt bra saker. En hette "Fyrväpplingen" och handlade om fyra unga studentskor. Jag minns ej säkert vem som skrivit den, om det inte möjligen var Nanna Wallensten. Men min barndoms bok framför alla andra och som jag läste långt innan jag fick börja med romaner hette "Bland fält och ängar". Den handlade om en fattig änka och hennes två barn, Olle och Mina, som fick bo i en smedja och hur dom blev goda vänner med herrgårdsbarnen Hans och Lena och hur det till sist kom en cirkusflicka in i handlingen. Nu är boken borta, jag vet ej heller vem som skrivit den men nog skulle jag ge bra mycket för att få läsa den boken en gång till.

Att inte vi fick tbc var väl ett rent under, så som vi hängde omkring Julia och vistades i hennes rum. Men vi hade väl en motvikt i den myckna utevistelsen såväl vinter som sommar och även den långa skolvägen var nog mycket hälsosam.

Småningom började Julia bli hes. Hon trodde själv att hon var förkyld men hesheten visade sig vara kronisk och slutligen var det klart att hon hade tbc även i stämbanden. Hon var då fortfarande uppe och det var mycket prövande och tröttsamt för henne att inte kunna meddela sig med omgivningen annat än viskande. Hennes vilotider varje dag började bli allt längre

Gården i Rotbrunna dit Nannys älskade syster Elsa flyttade.

och till slut orkade hon inte ur sängen alls. Doktorn ordinerade något som verkade ganska fantastiskt och som jag aldrig hört talas om senare nämligen jodblåsa. Man penslade med jod utanpå bröstkorgen på en fläck av en handflatas storlek ovanpå den sjuka delen av lungan och lade på förband. Nästa dag togs förbandet bort, ny jod penslades på samma fläck och nytt förband lades över. Till slut hade av fläcken

blivit ett stort varigt sår som vätskade och rann så att förbandet var genomdränkt varje dag. Det skulle alltså vara varet från den sjuka lungan som drogs genom bröstkorgsväggen och ut på förbandet. Det hela verkade fantastiskt och för patienten var det fruktansvärt smärtsamt. Julia grät varje gång de penslade på ny jod. Men jordblåsan förmådde likväl inte dra ut det onda.

Hennes krafter avtog och en dag då hon var ensam med mamma uttalade Julia en del önskemål i samband med sin begravning. Hon ville ha vit kista och det var något mycket ovanligt på den tiden ty då skulle en kista vara svart. Det var bara små barnkistor som var vita. Men Julia tyckte inte om det svarta. Vidare talade hon om kors och blommor som hon ville ha. Hon fick sin vita kista och korset av blommor, som låg placerat ovanpå det vita bårtäcket. Julia avled i januari 1916 och blev begravd på Härnevi kyrkogård.

Mina far- och morföräldrar

Mina farföräldrar var döda långt innan jag föddes, men deras gård, alltså pappas fädernehem, gick i arv i många generationer. Nu hade den kommit till en av mina äldsta kusiner och dit fick vi följa med och hälsa på ibland. Vägen till Kaby i Simtuna var över en mil men vi åkte häst. Annars hade vi väl för resten inte kommit dit, ty någon bil var ännu inte skådad i våra trakter. Det var alltså Vega, åk-hästen, som drog oss och hon sprang på lätta fötter. Vega var nötblund till färgen, blank så hon sken och med smala rasben. Hon spändes aldrig för en arbetsvagn utan bara för trillan eller den s.k. skånska vagnen. Men var vi många som skulle resa bort behövdes flera vagnar och då kunde Ajax eller Balder få dra den andra. Nore var också en häst som kunde få

hedern att dra en finskjuts ibland. Det var roligt att komma till Kaby och att tänka sig att här hade pappa sprungit som pojke. Överhuvudtaget var det svårt att tänka sig att han någonsin varit barn.

Den röda timrade envåningsgården var tillbyggd flera gånger, det kunde man se av de olika virkeslagen och av att stockarna var lagda på olika led.

Pappa berättade att han en gång vid tio års ålder lekt vid ett bygge och råkat falla ner från den höga byggnadsställningen och bryta båda armarna ovanför handlederna. Det gjorde fruktansvärt ont men han kunde ta sig hem själv. Hemkommen på stallbacken gick han fram till den långa vattenhon, som hästarna brukade dricka ur och lade ner båda armarna i det kalla vattnet. Det kändes som en liten lindring av den oerhörda smärtan. Farmor såg genast vad det var fråga om och så blev det för farfar att spanna för den tvåhjuliga giggen och köra med pappa den mer än milslånga vägen till Enköping för att söka doktor. Men ingen tänkte på att lägga på stödförband eller att låta armarna vila i en mitella. Han fick ha dem lösa i knäet. Men giggen skvaltade och skakade och snart hade de fallit ner ut efter sidorna. Själv förmådde inte pappa lägga upp dem igen utan farfar måste ta i. Och giggen fortsatte sin skakiga färd och samma ceremoni upprepades om och om igen tills man äntligen var framme i Enköping. När man kom in till doktorn och han tit-

Trädgårdsarbete.

tade på fallet gick han ut i sin förstuga och plockade i vedlåren tills han hittade ett fint kvistfritt vedträ. Så drog han stollen till kakelugnen och satte sig att tälja fyra fina spjälor med vilka han spjälade de små armarna och lindade stadigt. Doktorn var en god hantverkare, ty pappas armar läkte fint och han hade aldrig några men för framtiden. De fint

putsade spjälorna förvarade han i en chiffonjélåda allt intill sin död.

Mammas fädernehem var i Skensta, Torstuna och dit var inte avståndet längre än att pappa kunde gå till fots på sina friarfärder, åtminstone om han tog en del genvägar och sådana finner alltid en ung man vid dylika tillfällen. Mamma var enda dottern och var så klen vid födseln

Utsikt mot Rönna by idag. Foto Olle Norling. Upplandsmuseet.

att hon ansågs ha små utsikter att förbli vid liv. Därför måste hon ha s.k. nöddop, ty ett litet barn som dog okristnat var hänsynslöst dömt till evig förtappelse och skulle komma att brinna i den eviga elden. Sådant stod inga rättänkande föräldrar till svars med. Men lika otänkbart som att låta barnet förbli odöpt var det att ställa till ett dop utan kalas när man hade en stor bondgård. Det blev att slakta den

gödda kalven, bokstavligen talat, och ordna kalas i en faslig brådska. Arbetskraft var det lyckligtvis inte ont om på den tiden. Och hela byn och några till kom och prästen döpte den lilla till Anna Vilhelmina medan mormor låg i barnsäng och deltog i högtiden.

Men Anna Vilhelmina repade sig och hann, som vi redan till en del har hört, lämna ett gediget livsverk efter sig innan

Nannys hem i dagens skepnad. Foto Olle Norling. Upplandsmuseet.

hon slutligen lade sig till ro vid 81 års ålder.

Det var roligt att höra mamma berätta om gamla tider, ty hon kunde konsten, dvs. när hon hade tid och det kunde hända någon sällsynt gång om vi satt i lugn och ro omkring fotogenlampan, mamma med sin strumpsticka och vi andra med våra olika sysselsättningar.

Hon berättade en gång om ett annat

nöddop. Då gällde det ett par föräldrar som skulle åka till prästen för att låta döpa sin förstfödde. Men det var 30 grader kallt och för att inte den lilla skulle frysa ihjäl lindade man in honom i filter och bäddade ner honom i hö bak i färdslådan. Det var väl samma anledning till brådska där nämligen att den lilla stackaren var klen. Mitt under färden sade hustrun: "Vi lär rakt stanna och gå av och

titta efter om han lever." "Nå," frågade jag i andlös spänning, "levde han?" "Ja", sade mamma, "Han lever för han annonserar att han köper upp kor." Vi brast i skratt allihop. Det var så lustigt att tänka sig att det låg en blivande kreaturshandlare där bak i släden.

Mamma berättade också att även i deras hus hade dom en dräng och en piga som gifte sig. Det var ett s.k. brådskaende fall. Flickan anförtrodde sig åt mormor och hon ordnade till så att de två med det snaraste gick till prästen för att ta ut lysning. "Men", sade mormor allvarligt, "om prästen frågar måste du tala om som det är." Ty sånt hade prästen rätt att ta reda på och han kunde till och med neka dem vigsel om de båda kontrahenternas vandel, särskilt den blivande brudens inte var av nog ärbar natur. "Nå", undrade mormor vid hemkomsten, "frågade prästen något?" "Ja", svarade flickan darrande, "han frågade om jag var ärbar och dygdädel". "Och vad svarade du?" "Jag svarade ja", sade flickan. "Gud tröste dig", sade mormor, "hur tror du det går när prästen får reda på hur det är ställt?" Men den saken fick inte prästen reda på förrän det var dop och då var det för sent att hålla straffpredikan.

I en annan gård hände det på samma sätt att drängen och pigan skulle förena sina öden. Som bröllopsgåva av husbondfolket skulle de få välja mellan en ko och en skinnfäll. En beskäftig kärring på gården sade då: "Det är bäst att ni väljer

skinnfällerna för det blir väl i alla fall bara ligga av det första året." Men dom valde kon vilket var ett klokt val.

Man var ännu på den tiden mycket skrockfull. Så t.ex. skulle det alltid ligga stål på ladugårdströskeln den dagen korna första gången skulle komma ut i bete på sommaren. Detta för att avvända olyckor. På julaftonen skulle korna ha brännvin, var och en en liten klunk ur en flaska och samtidigt skulle man ropa i örat på kon: "Det är julkvällen i kväll."

Vid det stora julbaket grävdes en limpa ner i på botten av sädeslåren i magasinet. Den dag vårsådden satte igång togs limpan fram och åts upp av säningsmännen. Det skulle ge god skörd.

På hemfärden från julottan var det en regelrätt kappkörning mellan slädarna. Den som kom först hem kunde känna sig säker om att först ha sin skörd under tak på hösten. Morfar dog då mamma var blott 17 år. Han dog en hastig död, ty han råkade få en bisvärm över sig och blev stucken av en massa stick. Han kom in häftigt illamående och avled inom någon timme. Mormor var inte fyllda 40 år då hon blev änka.

Då pappa och mamma gifte sig övertog dom Rönna som var mormors fäderneshem. Mormor flyttade med dem dit och Skensta såldes. Jag minns så väl föräldrarnas förlovningskort som fanns bevarade ännu på min tid. Det var ett litet blankt kort av visitkortsformat. Med svag brun skuggskrift stod med stora bok-

stäver över hela kortet: "Förlovade". Utanpå detta var tryckt med vanlig stil namnen Carl Johansson och Mina Thorsell. Jag har aldrig sett den typen av förlovningskort sedan. Men det var ett trevligt och personligt sätt att kungöra sin förlovningskort sedan. Men det var ett trevligt och personligt sätt att kungöra sin förlovningskort sedan. Men det var ett trevligt och personligt sätt att kungöra sin förlovningskort sedan. Men det var ett trevligt och personligt sätt att kungöra sin förlovningskort sedan.

Riksdagsman Johansson

Då vår nuvarande kung Gustaf Adolf år 1903 kom till Stockholm, nyförmäld med prinsessan Margareta, reste pappa och mamma upp till huvudstaden för att vara med om evenemanget. Då kortegen med de kungliga passerade stod föräldrarna inklämda i folkmassan någonstans i närheten av Slottet och såg inte direkt så mycket av ståten. Planen framför riksdagshuset var reserverad för riksdagsmännen och deras fruar. Mamma hade då sagt på skämt: "Ja, den som var riksdagsmansfru ändå." Det blev hon året därpå, då pappa valdes till ledamot av riksdagens andra kammare att representera högern i Västmanlands östra domsaga. Han blev nu borta rätt långa perioder i taget och mamma hade ensam ansvaret för gården. Dock var han ju

hemma under den bråda skördetiden.

Mitt huvudsakliga minne av pappas bortavaro var att jag då fick ligga i hans säng. Men jag minns också att vi alltid fick roliga saker då han kom hem, något som vi inte var alltför bortskämda med i allmänhet. Krocket-spelet, som levde under hela min barndom och som beredde oss ett stort nöje, särskilt sommartid då vi hade främmande, härstammade från den tiden. Likaså ett roligt spel var "Diabolo". Det bestod av en tingest av trä och gummi i formen av ett timglas samt två röda pinnar förenade med ett meterlångt snöre. Så gällde det att kasta upp timglaset i luften, fånga det på snöret och hålla det kvar där genom att röra på pinnarna. Den som lyckades längst hade vunnit. Ja det var nyheter från huvudstaden och något att vara stolt över.

Under hela sin riksdagstid bodde pappa på Hotell Kaanan, ett hotell som bedrevs i religiös regim. Men det var ingenting som hindrade honom från att ibland besöka en god teater. En gång gick han till och med på en Emil Nordlander-revy för att se Nordlanders roliga mask av Karl Staff samt höra hur det skämtades om Arvid Lindman och de andra regeringsgubbarna. Ett par gånger var han på middag hos kungen. Kung Gustaf hade själv frågat pappa vid ett tillfälle varifrån han var och då pappa berättade det sade kungen: "Det vet jag mycket bra var det ligger, där har jag varit och invigt en järnväg." Ett gott minne är tydligen en speciell kunglig

egenskap. Järnvägen i fråga var Enköping-Heby-Runhällen, som numera delvis är nedlagd. Vi fick se bjudningskortet till de där kungmiddagarna, där det bl.a. stod att bilar skulle hämta i Östra valvet. Pappa förvarade dem i sin chiffonjé som dyrbara relikier.

Vid ett annat tillfälle berättade pappa hur han fått förtroendet att hålla en guld-tacka på 7 kg i händerna. Jag vet inte med säkerhet om detta var på Riksbanken men jag tror det. Flera riksdagsgubbar gästade oss i Rönna, bl.a. Gerhard Eriks-son i Grängesberg, sedermera landshövding i Falun, samt Ollas Anders Ersson i Ovanmyra, som alltid gick klädd i sin masdräkt med de gula byxorna och tofsar vid knäna.

Pappas riksdagstid räckte blott en period, ty vid nästa andrakammarval gick liberalerna fram på högerns bekostnad och Andersson i Stårte blev vald med 230 rösters övervikt. Men pappa hade en hel del andra uppdrag inom det politiska livet också. Sålunda blev han efter att ha suttit som nämndeman i 28 år utnämnd till häradsdomare i Östra domsagan. Landstinget tillhörde han likaså i många år. Även inom hemsocknen hade han åtskilligt att bestyra. Han var där kommunalordförande, kyrkovård, ordförande i pensionsnämnd och fattigvårdsstyrelse och en hel del annat. Sedermera fick han för alla sina insatser guldmedaljen i femte storleken för medborgerlig förtjänst. Den var ytterligt välförtjänt.

Man kan agitera litet i kvinnosaken och göra en liten jämförelse mellan pappas arbete och mammas. I fråga om direkt arbete och slit var det nog mamma som fick dra det ojämförligt tyngsta lasset. För det första var hennes arbetsdag betydligt längre och stod ingalunda pappas efter i fråga om ansvar och organisationsförmåga. Inte heller hade hon stimulansen att ständigt få omges av nya människor, göra resor och arbeta så att säga i manschett. Hennes värld var betydligt mindre och därför inte uppmärksammas utåt. Hon fick ingen medalj och stod aldrig i tidningen. Nu skulle det aldrig ha fallit vare sig mamma eller någon annan in att någonsin reflektera över den saken, det är bara jag som gör en liten stilla reflektion så här efteråt.

Not

- ¹ Språkets ålderdomliga böjningsformer har genom sonen Lars Hedqvists försorg genomgått en lätt modernisering.